

A. STAGLIANÒ

Ripensare il pensiero. Lettere sul rapporto tra fede e ragione a 25 anni dalla Fides et ratio

Marcianum Press, Venezia, 2023., str. 307.

Predsjednik Papinske teološke akademije Antonio Staglianò u svojoj knjizi *Ripensare il pensiero. Lettere sul rapporto tra fede e ragione a 25 anni dalla Fides et ratio* uvodi nas u promišljanje odnosa vjere i razuma u kontekstu potrebe obnove teologije. Nije slučajno da je ova knjiga izišla gotovo u isto vrijeme kada i motuproprij *Ad theologiam promovendam* kojim papa Franjo odobrava nove statute Papinske teološke akademije pri čemu otvoreno pledira za kontekstualnu fundamentalnu teologiju koja će biti sposobna čitati znakove vremena i interpretirati ih u svjetlu evanđelja (*Ad theologiam promovendam* br. 4). Na tom je istom tragu i naš autor kojemu papa Franjo u predgovoru knjizi piše o potrebi *teologije s okusom naroda*.

Uz Papin predgovor i pogovor Giulia Goggia, potpredsjednika Studijske udruge *Emmanuele Severino*, te autorov bogat uvod i zaključak knjiga je strukturirana u osam pisama koja A. Staglianò upućuje različitim osobama iz bliže i dalje prošlosti i sadašnjosti.

Staglianò u svojoj knjizi želi ponuditi obnovljenu teologiju koja, prema našem uvidu, ne će napustiti kontinuitet s prethodnom teologijom u smislu lišenosti epistemološkoga statusa teologije, nego će teološku misao izreći na nov i razumljiv način. Zbog toga inzistira na dijalogu koji je sposoban stimulirati različite, ali komplementarne pojmove koji mogu iznjedriti različite discipline i tako dovesti do dublje spoznaje stvarnosti. Time se, budući da stvarnost pokazuje više lica, uviđa nužna potreba za integracijom različitih znanja i specijalizacija kako bi se u konačnici izbjeglo njihovu redukciju i monopol.

U osam pisama A. Staglianò iznosi svoju ideju teologije koja u potpunosti korespondira s idejom teologije kako je vidi papa Franjo. Ukratko, to je teologija naroda, teologija koja se koristi induktivnom metodom, pop-teologija koja nastoji dati javnu dimenziju teologiji oslobađajući je akademske institucionalnosti te teologija u izlasku koja služi evangelizacijskomu poslanju Crkve.

U uvodnom dijelu autor, na tragu A. Rosminija, navodi kako je neoskolastički tomizam koji se zatvorio u sebe i ukopao izgubio živi kontakt s kulturom ljudi. U tom kontekstu veliko se priznanje duguje enciklici *Fides et ratio* koja bolje artikulira odnos između vjere i razuma u odnosu na prije te upućuje na različite modele interpretacije (Anselmov, Rosminijev, Newmanov i neke druge). Širenje prostora racionalnosti dovodi do svijesti da egzaktna znanosti nisu jedini oblik ljudskoga spoznavanja. Takva svijest otvara za teologiju mogućnost dijaloga koji se odvija više na antro-

pološkom nego na epistemološkom planu gdje su u igri pitanje čovjekova smisla, značenja njegove slobode i etičke odgovornosti. Upravo to otkriva antropološku i socioambijentalnu krizu zbog čega je, prema našem autoru, nužna istinska *kulturna revolucija* kako bi se omogućilo integralnu kulturu koja će se suočiti s frenetičnošću antropološke krize. U takvom kontekstu teologija će, kao posrednička znanost, biti u službi evangelizacijskoga poslanja Crkve. Ona ne će nastojati samo prevesti vjeru u kulturno razumljiv jezik, nego će nastojati interpretirati kulturne instance proizišle iz drugih znanstvenih područja kako bi i one, logikom sinergije, postale sposobne posredovati kršćansku vjeru, a ne ju reducirati. Za čovjekovu buduću opstojnost na zemlji nisu dovoljna samo tehnološka rješenja, nego je nužan mnogo širi pristup koji cilja na znanje o čovjeku koje će znati organski integrirati doprinose filozofije, etike, teologije i drugih znanosti.

Prosvjetiteljsko poimanje razuma podrazumijeva da ono što razum ne prepoznaje kao racionalno postaje praznovjerno i infantilno. Zbog toga spekulativni razum vidi znanost, religiju i umjetnost kao inferiorne oblike koje treba nadići u njihovoj samosvijesti o vlastitom apsolutnom znanju. Prema našem autoru, taj spekulativni razum nijeće epistemološko dostojanstvo drugim oblicima znanja te se postavlja kao jednoznačna paradigma smisla, čime mortificira polifoniju oblika razuma sužavajući tako njihove mogućnosti pristupa istini. Pod krinkom nove »dogme«, prema kojoj razum nije sposoban za istinu te se istina kao takva ne može spoznati, zbog čega treba časno sumnjati da uopće i postoji, dolazi u krizu sama istina, što u konačnici ima reperkusije i na evangelizacijsko poslanje Crkve i njezinu prisutnost u svijetu. Nijekanje spoznatljivosti istine vodi eklektizmu koji istinu vidi svugdje pomalo, čime ju se fragmentira. Novi areopazi proglašavaju kako istina nema vječnu vrijednost (historicism), kako je istina samo ono što je moguće iskusiti (pragmatizam) te da se istina sastoji u konsenzusu i da objektivna istina ne postoji (nihilizam). Takvi pristupi istini otežavaju evangelizacijsko poslanje Crkve. Zbog toga je nužan dijalog teologije s filozofijom, znanostima i drugim oblicima spoznavanja kako bi se došlo do autentične i pravedne obnove odnosa između istine i razuma.

Predsjednik Papinske teološke akademije smatra kako je konflikt između znanosti i vjere odavno prevladan. No danas se znanost i vjera nalaze pred izazovom njihove konvergencije u jedinstvo. Heterogenost mnogih znanstvenih disciplina negira duboko jedinstvo stvarnosti i strukture ljudskoga uma.

Naš autor predlaže da teologiju razumijemo radije kao kritičko znanje nego kao znanost. Referirajući se na J. H. Newmana, drži da nijedna znanost na svijetu, ma koliko široka bila, ne može izbjeći opasnost pogreške ako se uzdigne na razinu jedina tumača svih stvari koje postoje na nebu i na zemlji. Zbog toga Staglianò smatra da »ako se teologija u bližoj budućnosti više ne bude imenovala pojmom »znanost«, time se ne bi trebala umanjiti njena uloga razumskog i autentičnog istraživanja o vjeri, niti znanstvena strukturalna dimenzija njene metode«. On to opravdava time kako teološka spoznaja živi u sigurnosti da je stvarnost preplavljena nadom i otku-

piteljskim svjetlom koje izvire iz Kristova uskrsnuća. Ta sigurnost nije izravno teološka, nego vjernačka, tj. ne proizlazi iz istraživanja, nego samo iz vjere. Kršćanska vjera dopušta pristup toj sigurnosti, a teologija uči od vjere i ima zadaću kritički je usmjeravati. U tom svome pothvatu teologija se može susreti sa znanstvenom sumnjom, no nju se ne može prenijeti na vjeru koja na apsolutan način ispovijeda sigurnost Božjega otajstva. U tom bi smislu suvremena teologija trebala ponovno otkriti *knjigu prirode* te ponovno pokrenuti *novu naravnu teologiju* kao prostor konvergenције ne samo teologije i filozofije nego i drugih prirodnih znanosti.

Jedna od novosti koju naš autor spominje u svojoj knjizi jest tzv. pop-teologija koja programski i metodološki nastoji dati teologiji novu javnu dimenziju. Pop-teologijom želi se povratak teologije iz egzila gdje je dugo vremena bila u kulama od bjelokosti akademskih institucija, izražena pretjerano formalističkim znanstvenim jezikom. Pop-teologija zapravo je jedna nova teološka perspektiva. Takva bi teologija trebala postati seoska fontana gdje se svi mogu napojiti žive vode. Teologija kao ponizna *teo-zofija* uzvisuje sve aspekte mudrosti (općega) razuma. Takva teološka *teo-zofija* izbjegava restrikciju vlastitoga područja interesa na konceptualna znanja i njihove znanstvene formulacije. To je teologija koja zna slušati ljudsko. Takva teologija, prema našem autoru, treba moći govoriti onkraj konceptualnoga akademskoga ambijenta te tražiti novi jezik priopćavanja koji uključuje poznavanje vjere inkarnirane i povezane s kulturnim modelima s kojima narod otkriva i živi smisao vlastitoga života.

Ukratko, to je ideja koju Staglianò želi predstaviti u svojoj knjizi. Svoj je pothvat sretno i spretno strukturirao u osam pisama koja ovdje možemo samo kratko navesti i zaustaviti se na pismu upućenom papi Franji.

U pismu papi Franji Staglianò zahvaljuje na povjerenju koje mu je, kao predsjedniku Papinske teološke akademije, Papa udijelio kako bi kreativno domislio novo poslanje akademske teologije koja će biti okrenuta navještaju kršćanskoga Bog u današnjem kompleksnom društvu te tako pomoći omirisati Otajstvo. Taj se navještaj mora artikulirati kroz novi jezik, novi žar te s novom kritičkom sviješću o Istini koja je ponuđena svijetu. Takva bi teologija trebala dislocirati akademsku teologiju kako bi teološko znanje postalo okus za život, mudrost za životne korake i teopsija (božanska vizija koja humanizira čovjekov život) koja će osvijetliti razum i srca vjernika. Nova forma teologije ne može ignorirati konkretni život ljudi, nego radije, umjesto da ima metafizičko polazište, polazit će od konkretne ljudske situacije, čime se i njezina metodologija mijenja iz deduktivne u induktivnu, što za posljedicu ima očuvanje teologije od apstrakcije. Teologija koja ima pred sobom ljude u konkretnim situacijama ne će se preobraziti u ideologiju. Takva obnovljena teologija postaje otvorena za interdisciplinarnost i transdisciplinarnost, čime postaje ozbiljan referent za dijalog s drugim područjima znanja: filozofijom, politikom, ekonomijom, pravom itd. Tako će teologija pokazati svoju društvenu dimenziju, a ne biti samo intelektualistička interpretacija. Radi toga predsjednik Papinske teološke akademije donosi tri

smjera prema kojima bi se trebala razvijati teologija u budućnosti (i sadašnjosti): kreativna vjernost Tradiciji, transdisciplinarnost i kolegijalnost.

Nakon pisma papi Franji naš autor piše Tomi Akvinskomu o teologiji kao znanosti koja je *službenica evanđelja* i svih znanja. U njemu mu navodi kako je teologija postala detronizirana kraljica svih znanosti te kako je potreban novi oblik teologije za naše vrijeme, pri čemu se oslanja na *teologiju kao mudrost*, kako ju je u njezinoj slojevitosti definirao i sv. Toma. Među naslovnici pisma predsjednika Papinske teološke akademije našao se i papa Benedikt XVI. Središnja tema pisma pokojnom Papi jest senzibilnost za istinu kako bi se ponovno probudilo cjelovit razum. Svoje pismo autor doživljava kao pop-teološko pismo o razumljivosti vjere u Boga koji je ljubav. U pismu filozofu Carmelu Ottavianu naš autor u zamišljenom dijalogu pripovijeda o objavi kao neizostavnoj i jednoj mogućoj iskri razuma. Jedno od pisama Staglianò upućuje mons. Vincenzu Romediu, u kojem se bavi pitanjem navještaja evanđelja u istini i ljubavi u svijetu koji se već promijenio. Pri tome vidi katoličku vjeru i čovjekovu kulturu u čvrstoj cirkularnosti. Navještaj evanđelja u ljubavi i istini doprinosi spašavanju svijeta humanizirajući život ljudi našega vremena. U pismu Samuelu Tadiniju autor se zaustavlja na filozofskim i teološkim promišljanjima A. Rosminija. U pismu Ines Testoni naš autor izvrsno uviđa da se među kršćanima više govorilo o Bogu u apofatičnom smislu nego u potvrdnom. Posljednje pismo u ovoj knjizi Staglianò upućuje Blaiseu Pascalu o razumljivom osjećaju istine srcem kako bi se mislilo vjerujući. Pri tome posebno naglašava vjeru kao naočale za infracrveno svjetlo.

Knjiga A. Staglianò znalački je spretno oblikovana. Preko pisama različitim filozofima i teolozima ovaj autor nastoji u kontekstu obnovljenoga odnosa između razuma i vjere doprinijeti obnovljenoj teologiji koja ne će biti samo intelektualistička interpretacija, nego će zahvaljujući svojoj sposobnosti dijaloga s drugim oblicima spoznavanja postati referenta društvena instancija. To će joj omogućiti, prije svega, pozornost na kontekst i konkretnu situaciju u kojoj žive naslovnici kršćanske poruke. Time će se teologija osloboditi sputanosti akademskih institucija koje ju odvlače od konkretnosti, zbog čega postoji opasnost pretvaranja u ideologiju.

Čini nam se da ovu knjigu treba svakako čitati paralelno s nekim dokumentima pape Franje u kojima Papa predlaže ponovno oblikovanje teologije. Tu mislimo, prije svega, na apostolsku konstituciju o crkvenim sveučilištima i fakultetima *Veritatis Gaudium*, programsku encikliku *Evangelii gaudium* i nedavno objavljeni motuproprij *Ad theologiam promovendam*.

Hrvoje Kalem

Adrese autora – Addresses of the Authors

- Doc. dr. sc. Emanuel Petrov, Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Splitu, Zrinsko-frankopanska 19, 21 000 Split, Hrvatska, donepetrov@gmail.com
Asst. Prof. Emanuel Petrov, Ph.D., Catholic Faculty of Theology, University of Split, Zrinsko-frankopanska 19, 21000 Split, Croatia, donepetrov@gmail.com
- Dr. sc. Gina Šparada, Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Splitu, Zrinsko-frankopanska 19, 21 000 Split, Hrvatska, ginasparada1@gmail.com
Gina Šparada, Ph.D., Catholic Faculty of Theology, University of Split, Zrinsko-frankopanska 19, 21000 Split, Croatia, ginasparada1@gmail.com
- Prof. dr. sc. Snježana Dobrota, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Poljička cesta 35, 21 000 Split, Hrvatska, dobrota@ffst.hr
Full Prof. Snježana Dobrota, Ph.D., Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Poljička cesta 35, 21000 Split, Croatia, dobrota@ffst.hr
- Margareta Sabljčić, univ. mag. praesc. educ., Dječji vrtić Radost, Hercegovačka ulica 22, 21 000 Split, Hrvatska, m.sabljić99@gmail.com
Margareta Sabljčić, MA in Preschool Education, Kindergarten »Radost«, Hercegovačka ulica 22, 21 000 Split, Croatia, m.sabljić99@gmail.com
- Josipa Klarendić, univ. mag. prim. educ., Osnovna škola Jurja Dalmatinca, Stipe Ninića 27, 22 000 Šibenik, Hrvatska, josipa.ivic2@skole.hr
Josipa Klarendić, MA in Primary Education, Primary School »Juraj Dalmatinac«, Stipe Ninića 27, 22000 Šibenik, Croatia, josipa.ivic2@skole.hr
- Assoc. Prof., Richard Pavlić, Ph.D., Catholic University of Croatia, Ilica 242, Zagreb, Croatia, ripavlic@gmail.com
Izv. prof. dr. sc. Richard Pavlić, Hrvatsko katoličko sveučilište, Ilica 242, Zagreb, Hrvatska, ripavlic@gmail.com
- Bruno Rukavina, M. Pol. Sc., Frankopanski trg 2, 53270 Senj, Croatia, bruno.rukavina.fpzg@gmail.com
Bruno Rukavina, spec. pol. (Specijalist za vanjsku politiku i diplomaciju), Frankopanski trg 2, 53 270 Senj, Hrvatska, bruno.rukavina.fpzg@gmail.com
- Ryan A. Brandt, Ph.D., Grand Canyon University, 3300 West Camelback Road - Phoenix, AZ 85017, USA, Ryan.Brandt@gcu.edu
Dr. sc. Ryan A. Brandt, Grand Canyon University, 3300 West Camelback Road - Phoenix, AZ 85017, SAD, Ryan.Brandt@gcu.edu
- Visiting Prof. Joshua Farris, Ph.D., Katholisch-Theologische Fakultät, Ruhr Universität Bochum, Universitätsstraße 150, 44801 Bochum, Germany; professor at Kairos University, USA, joshua.r.farris@gmail.com

Doc. dr. sc. Joshua Farris, Katolički bogoslovni fakultet, Ruhr Universität Bochum, Universitätsstraße 150, 44 801 Bochum, Njemačka; profesor pri Kairos University, SAD, joshua.r.farris@gmail.com

- Petra Plantosar, univ. mag. paed. et univ. mag. educ. hist., Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Petra Preradovića 17, p. p. 54, 31 400 Đakovo, Hrvatska, pkolesaric97@gmail.com

Petra Plantosar, MA in Pedagogy, MA in History, Catholic Faculty of Theology, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, P. Preradovića 17, P.O. box 54, 31400 Đakovo, Croatia, pkolesaric97@gmail.com

- Dr. sc. Željko Karaula, Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad HAZU u Bjelovaru, A. B. Šimića 1 b/I, p.p. 111, 43 000 Bjelovar, Hrvatska, historik2000@gmail.com

Željko Karaula, Ph.D., Institute for Scientific Research and Artistic Work in Bjelovar, A. B. Šimića 1 b/I, P.O. box 111, 43000 Bjelovar, Croatia, historik2000@gmail.com